

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A**

broj 5

V A R A Ž D I N 1975

Redakcijski odbor:

ILIJANIĆ prof. Mira, KOŠČEC prof. Ružica, KURTALJ Ivan, TOMIČIĆ prof. Jasna

Odgovorni urednik:

RUNJAK prof. Josip

u povodu 50. godišnjice Gradskog muzeja Varaždin

Prijevodi:

prof. dr. Uroić Marija (njemački), dr. Ivy Kugli-Lentić (njemački),
mr. Vitomir Belaj (njemački), Šimek prof. Marina (njemački), Rihtarić Mirena (ruski)

Lektura:

Paska prof. Bosiljka

Za sadržaj članka odgovorni su autori

ČASOPIS TISKAN U 1000 PRIMJERAKA UZ POMOĆ SIZ-a ZA KULTURU OPĆINE VARAŽDIN

T i s a k: Novinsko izdavačko i štamparsko poduzeće Varaždin

Lentić mr. Ivo

STJEPAN LYPOLDT VARAŽDINSKI »RISARIE NAUČITELJ«

Ime Stjepana Lypoldta usko je povezano s radom varaždinske risarske škole, stoga se potrebno najprije ukratko osvrnuti na historijat i na početke djelovanja ove škole.

Carica i kraljica Marija Terezija provodila je u svojim zemljama pod utjecajem prosvijećenog apsolutizma brojne reforme koje su se, među ostalim, odnosile i na školstvo. Praktična i realna kakva je bila u politici, bila je i u vezi ekonomije i privrede svojih zemalja. I upravo radi toga da naučnici obrtničkog i trgovačkog staleža steknu u nižim školama osnove neophodno potrebne za usavršavanje struke, postaje u to doba »risanje, i to prostoručno i geometrijsko« jedan od važnih predmeta nastave.¹

Uviđajući važnost poznavanja osnova crtanja u svrhu poboljšanja kvalitete obrtničkih proizvoda i obrtničkih struka, Marija Terezija šalje Jankova Matiju Schmutzera u Pariz da izučava taj predmet, jer Francuska je— pod utjecajem merkantilnog sustava — već sredinom 17. stoljeća imala organizirano obrtno školstvo.² Nakon povratka iz Pariza Schmutzer postaje vrhovni ravnatelj risarske struke, a 1783. godine izdaje on prvi »Naputak« za obuku u crtanju (izdan 1809., 1811. i 1836. u popravljenim izdanjima) koji je služio kao udžbenik u svim risarskim školama i nižim školama diljem cesarskih i kraljevskih zemalja.³

Reforma školstva nastavlja se i nakon smrti Marije Terezije, za vladavine Josipa II, a naročito za vrijeme vladavine Franje I (II) kada je pod kraj 1806. godine stupio na snagu »Ratio educationis«⁴.

U gradu Varaždinu nalazimo nukleus kasnije risarske škole već 1770. godine. Hrvatsko kraljevsko vijeće naređuje varaždinskom gradskom magistratu 17. travnja 1770. godine da javi svim obrtnicima da će od 22. travnja 1770. godine u Isusovačkom kolegiju u Varaždinu (a prema odredbi carice i kraljice Marije Terezije) jedan profesor isusovac početi predavati obuku o mehanici. No čini se da nije bilo mnogo odaziva kod varaždinskih

1. Mira Ilijanić, Osvrt na rad varaždinske risarske škole i niže realke, Zagorski kalendar, Zagreb 1959, str. 99

2. Milan Stahuljak, Zagrebačka risarska škola i njezini prvi učitelji (1781—1821), Tkalčićev Zbornik, I., Zagreb 1955, str. 147

3. Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva, sv. II., Zagreb 1910, str. 47

4. A. Cuvaj, o. c., str. 289

obrotnika jer Hrvatsko kraljevsko vijeće ponovo naređuje magistratu toga grada 9. svibnja 1772. godine da obuku o mehanici moraju polaziti svi šegrti i da iz te discipline moraju polagati ispite dok majstori moraju puštati svoje naučnike da ta predavanja redovito pohađaju.⁵

U Varaždinu je bila »dne 12. svibnja 1779. godine ustrojena ugovorom sklopljenim između vrhovnog nadzorništva škola u Zagrebu i sl. ovogradske občine u našem gradu viša početna škola, po svojoj prilici glavna škola«. O toj varaždinskoj pučkoj školi piše i Ladislav Ebner, njen kasniji ravnatelj, slijedeće: »Schon Maria Theresia, die unvergessliche Landesmutter hat für die Errichtung der Normal-Schulen gesorgt welche unter Joseph dem Grossen mehrere Feste, und Verbesserungen erhielten... Diese Lehranstalt besteht aus zwey Classen, und einer Zeichenschule, in dieser Kunst werden vorzügliche Junglinge, die sich für verschiedene Arten des mechanischen Gewerbes bestimmen, unterrichtet...«⁷

Za vrijeme vladavine Franje I još se veća briga posvećivala reformi školstva, a s time u vezi i obuci crtanja. Tako je naredbom Kraljevskog namjenskičkog vijeća od 17. veljače 1792. godine određeno da se u mjestima, gdje postoje četvororazredne pučke škole, nijedan šegrt ne smije osloboditi koji nije s uspjehom položio IV razred, odnosno risarsku školu, a radovi đaka morali su se slati svakog semestra na ocjenu višim instancama. Rezultati tih ocjena saopćavali bi se svim učiteljima risarskih škola.⁸

Naredbom kraljevskog nadzorništva škola od 18. travnja 1792. godine određeni su i obrti za koje je bilo potrebno da naučnici obavezno pohađaju risarske škole. Ti zanati su bili slijedeći: zidarski, klesarski, stolarski, strojarski, kotlarski, kolarski, tesarski, bravarski, zlatarski, pojaserski, mjedarski, zvonoljevački, staklarski, pozamenterijski, gumbarski, tkalački, sedlarski, remenarski, oruđarski i lončarski⁹

Naredbi od 17. veljače 1792. godine oduprlo se obrtništvo izjavivši da više voli svoje naučnike otpustiti negoli da ih sili na pohađanje te škole. I nakon otvaranja risarskih škola u tadanjoj Hrvatskoj obrtnici se i nadalje protive i sabotiraju te škole.

Zagrebačka risarska škola počinje radom 1781. godine,¹⁰ a 15. prosinca 1795. godine otvorena je risarska škola i u Varaždinu koja je imala »jednog mehaničkog naučnika i 8 đaka«. Za tu je školu »adaptirana posebna soba koja je bila valjano uređena i opskrbljena nužnim učilima. Obuku u crtanju preuzeo je učitelj Franjo Lendvaj po uzorcima zagrebačke risarske škole gdje je učiteljevao Matija Raab«.¹¹

No obrtnici su se i nakon otvaranja risarskih škola oštro protivili i odupirali obaveznom pohađanju obuke u crtanju njihovih šegrtova. Tako je i novi

5. Ivo Lentić, Tri varaždinska tesarska majstora druge polovine 18. stoljeća, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 2/1969, str. 20

6. Vladimir Pletenac, Prvi podaci o razvoju školstva u Varaždinu, Godišnjak gradskog muzeja u Varaždinu, br. 4, Varaždin 1970, str. 22

7. Ladislaus Ebner, Historisch-Statistisch-Topographische Beschreibung der königlichen Freystadt Varasdin, Varasdin 1827, str. 166

8. A. Cuvaj, o.c., str. 181

9. A. Cuvaj, o.c., str. 185

10. M. Stahuljak, o.c., str. 148

11. A. Cuvaj, o.c., str. 185

»Uzgojni red« (Ratio educationis), koji je stupio na snagu potkraj 1806. godine, zatekao risarske škole u vrlo nepovoljnom položaju u vezi s brojem polaznika-šegrt. Zagrebačka risarska škola imala je npr. tako malo polaznika da se jedva isplatilo da se ta škola i dalje izdržava, dok varaždinsku risarsku školu u to vrijeme nije pohađao nijedan šegrt. Zbog toga je i ona 1817. godine prestala s radom.

Tako teška situacija u risarskim školama bila je uvjetovana činjenicom da one nikako nisu mogle doći do popisa šegrt koji su ih morali pohađati »pak je tako plemenito nastojanje Nj. Veličanstva o usavršavanju obrta izrečeno u Naredbi od 25. rujna 1792. godine ostalo samo na papiru«. ¹²

Naredbom Kraljevskog namjesničkog vijeća od 31. kolovoza 1819. godine obnovljene su ponovo sve ranije odredbe koje su se ticale risarskih škola, ali su i sada vrlo malo koristile, te je broj polaznika sve više opadao.

No uza sve teškoće otvara se u Varaždinu ponovo 1820. godine risarska škola, a kao učitelj crtanja djeluje Jakob Majczen ¹³. Iz vremena njegova djelovanja na varaždinskoj risarskoj školi, i to u razdoblju od 1825. do 1827. godine, nalazimo podatke o uspjehu njegovih đaka sadržane u »Protocoll-Extract: Die Zeichnungen der Schüler zu Fiume, Essek, Carlstadt, Agram, Warasdin und Ruma«. Tako su za drugi semestar godine 1825/26. ocijenjeni crteži varaždinskih đaka kao »više loši negoli osrednji«, dok se za I. i II. semestar 1826/27. godine kaže da su njihovi crteži »većinom čisto i marljivo izvedeni«. ¹³

Budući da za školsku godinu 1827/28. nema izvještaja o varaždinskoj risarskoj školi, kao i činjenica da je učitelj crtanja Jakob Majczen bio prije 1831. godine mrtav, čini se da je škola prestala radom. Na to nas upućuje i naredba Kraljevske ugarske komore u Budimu od 1828. godine kojom se određuje da se u Varaždinu treba osnovati risarska škola za školsku mladež i obrtnike, ali je do njenog faktičkog osnivanja došlo tek 1832. godine. Prema gore spomenutoj naredbi imao je »svaki šegrt, kojemu je vještina crtanja bila potrebna, obuku u crtanju marljivo polaziti, te se konačno iskazati da li je propisanim zahtjevima i udovoljio, bez čega se nije smio osloboditi. Crteži polaznika, tj. šegrt i svakidašnjih đaka, kao i najmanje dvije crtarije od dotičnog učitelja morale su se podnositi na uvid i ocjenu školskoj oblasti u Budimu«. ¹⁴ U vezi s naredbom Kraljevske ugarske komore od 1828. godine piše i direktor školstva u Zagrebu Josip grof Sermage 28. veljače 1831. godine, a u vezi s otvaranjem risarske škole u Varaždinu, da se na mjesto pokojnog učitelja crtanja Jakoba Majczena predlože tri kandidata, među kojima se nalazilo i ime Stjepana Lypoldta. ¹⁵

Stjepan Lypoldt, rodom iz Karlovca ¹⁶ izabran je 1831. godine za učitelja risanja na varaždinskoj risarskoj školi, kao što je to vidljivo iz akta zagrebačke školske direkcije od 30. listopada 1832. u kome se govori »o novom postavljanju učitelja Stjepana Lypoldta s plaćom od 140 forinte i s uplatom

12. A. Cuvaj, o.c., str. 304

13. A. Cuvaj, o.c., str. 306

14. A. Cuvaj, o.c., str. 305—306

15. Historijski arhiv Varaždin (dalje: HAV) — 912/1831

16. Varaždin, Matični ured — matica umrlih

za stan koji se plaća iz gradske blagajne i uz davanje 6 hvati drva«, a to je istome Lypoldtu posebno odobreno već 18. kolovoza 1831. godine zato što se »prijašnjim učiteljima nisu plaćala drva«. ¹⁷

Godine 1830. potaknuo je nadzornik škola pitanje opsežnije instrukcije za učitelje crtanja, te je naredbom od 5. studenoga 1833. godine takav »Napunak« dostavljen i svima našim učiteljima crtanja uz poziv i preporuku da ga prepišu i da ga se točno pridržavaju. Taj interesantni naputak donosi u cijelosti A. Cuvaj u svome djelu na njemačkom originalu. ¹⁸

Taj je naputak primio, kao i svi ostali tadanji učitelji na risarskim školama u Hrvatskoj, i Stjepan Lypoldt u Varaždinu. A kako su »učitelji risanja bili dužni praviti predloške za crtanje svojim đacima, nalazimo u ostavštini Stjepana Lypoldta veliki izbor raznih predložaka (danas u Gradskom muzeju Varaždin). To su crteži geometrijskih tijela, raznih ornamentata, geografskih karata, poljskih utvrđenja, građevinskih dijelova pa i čitavih kućnih fasada, elemenata umjetnog obrta, zatim dijelova ljudskog tijela i glave, te konačno crteži, a katkada i akvareli krajolika iz raznih krajeva Hrvatske i Slavonije. Stjepan Lypoldt je svoje radove redovito signirao stavljajući i datum i označivši da su rađeni kao predlošci i posvećeni risarskoj školi u Varaždinu«. ¹⁹

U prvo vrijeme postojanja risarske škole tuže se školske vlasti da je odaziv za učenje tog predmeta slab, ali ubrzo ipak ta škola postaje popularna.

Tako npr. već 23. ožujka 1833. godine direktor škole u Varaždinu Ladislav Ebner izvještava gradski magistrat u Varaždinu da se broj učenika u risarskoj školi povećao na 40 polaznika, dok ih je bilo predviđeno samo 30. Zbog toga nema ni dovoljno stolica ni klupa za đake. Stoga se Ebner poziva na kontrakt iz 1779. godine i moli gradski magistrat da dade načiniti 20 novih klupa. ²⁰ Svakako je dolazak novog učitelja risanja Lypoldta u risarsku školu u Varaždinu preporodio tu školu i povećao interes za pohađanje obuke. Stoga i varaždinski magistrat povisuje Lypoldtu 1835. godine plaću od 140 na 200 forinte, i to kao nagradu zbog naročite marljivosti. ²¹

Povećanje Lypoldtove plaće išlo je na uštrb plaće učitelja, kao što je to vidljivo iz odobrenja Ugarskog namjesničkog vijeća od 7. veljače 1838. godine u kome se odobrava zaključak varaždinskog gradskog magistrata da učitelju osnovne škole snizi plaću od 300 na 200 forinti, a da učitelju risarske škole Lypoldtu povisi plaću od 140 na 200 forinti. ²²

Potrebne rekvizite za održavanje nastave iz crtanja (tehnička pomagala, ali i predloške za crtanje) nabavljao je Lypoldt i u Beču, kao što je to vidljivo iz sačuvanog računa tvrtke »Lythographisches Institut des E. C. Gramich« koja se nalazila »in der Herrengasse No. 252 nächst Michaelerplatze«. Lypoldt je 2. rujna 1834. godine nabavio kod te tvrtke 3 komada pribora za tehničko crtanje (Reisszeug), kao i slijedeće potreštine:

17. HAV—3572/832

18. A. Cuvaj, o.c., str. 307—311

19. M. Ilijanić, o.c., str. 100—101

20. HAV—883/833

21. HAV—2256/835

22. HAV—812/838

- »1 Blumen Bouquet coloriert
- 1 detto kleiner
- 1 Heft Schindler Landschaft
- 4 Bäume
- 3 Blatt Blumen coloriert
- 2 ungarische Ansichten«²³

Na temelju naručenih predložaka kao i na temelju sačuvanih crteža i radova Stjepana Lypoldta i njegovih đaka u Gradskom muzeju Varaždin može se pratiti ukus onoga vremena, a također i ukus i vještina učitelja risanja Lypoldta. Jer »treba napomenuti da se u tim radovima, koji datiraju od prvih decenija 19. stoljeća pa sve do druge polovine istog, lijepo odražuje stilski ukus vremena, koji Lypoldtu svakako nije bio stran. Dok se ranije susrećemo s raznim fazama klasicizma, prihvaća škola i romantično shvaćanje i ukus druge polovine 19. stoljeća crtajući po predlošcima neoromantičnim i neogotičkim.«²⁴

Interes za pohađanje risarske škole postaje sve veći, te se ponovo 1837. godine pojavljuje potreba nabave novog inventara za školu, kao što to saznajemo iz potvrde o primitku inventara od 10. siječnja 1837. godine koju Stjepan Lypoldt podnosi gradskom magistratu:

»Verzeichniss der unter meiner Lehrzeit vom Bürgermeister-Amt der kön. Freystadt Warasdin für die hiesige Zeichenschule angeschafften Gerätschaften als:

1) einfache runde Stühle	27 Stück
2) detto einfache Bänke ohne Lehne	2 „
3) einfache Lineal zur Abnehmung der Zeichnung wegen Schonung hölzerner Reisschienen	1 „
4) Hölzerne Kopfreisschienen	13 „
5) detto hölzerne mit Schrauben um diagonalen und Paralell zu ziehen	3 „
6) Reissbretter	14 „
7) von vier alten breiten Tischen übermacht in die Hälften geteilt, sind gegenwärtig	8 „
8) Jeder Tisch mit dem Behältniss für Reissbretter versehen, folglich 8 Stück Schlösser, dann zwey Tische mit 4 Schubladen, die anderen 6 mit drey versehen, geben 26 Schlösser — sind also in ganzen Schlösser mit gehörigen Schlösseln	34 Stück

Vorerwähnte Requisiten richtig empfangen zu haben bestätigt hiermiet Sig. Varasdin am 10 ten Jänner 1837.

Stephanus Lypoldt
Zeichnungs — Meister«²⁵

23. HAV—570/838

24. M. Ilijanić, o.c., str. 100—101

25. HAV—570,838

Kao što je već ranije spomenuto, na kraju svakog semestra crteži đaka slali su se na uvid i ocjenu u Budim. U vezi s time Ugarsko namjesničko vijeće napominje s obzirom na »crtačke radove lokalne risarske škole u Varaždinu za godinu 1842/43 da se opaža da radovi nisu dosta čisto izvedeni, te primjećuje da je tome možda razlog što je školska zgrada isuviše vlažna i preporuča i traži da se škola smjesti na takovo mjesto gdje vlaga neće smetati«. ²⁶ Bilo je primjedaba i na kvalitetu predložaka koji su se upotrebljavali u varaždinskoj risarskoj školi, te vrhovni direktor nauka biskup Josip Schrott iz Zagreba piše 1. lipnja 1845. godine »da bi se trebalo naručiti primjerke risarija za uporabu risarske škole, i to, preko kraljevske građevne direkcije jer vrijeme traži kvalitetnije stvari«. ²⁷

Godine 1845. osniva se u Varaždinu i nedjeljna škola za naučnike ²⁸ na kojoj također djeluje Lypoldt, a od 1853. do 1857. godine djeluje on i na produženim učiteljskim tečajevima. ²⁹

Učitelj risanja Stjepan Lypoldt imao je i nekih neugodnosti u vezi svoje profesije. Tako se npr. vidi iz zapisnika sjednice varaždinskog gradskog poglavarstva i skupštine građana od 26. srpnja 1848. godine slijedeće: »Letta 1848. dne 26° Juliuša poleg članka Sednice Poglavarstva i Skupštine gradjanov grada Varaždina dne 27° i ostalih Meseca svibnja 1848. deržane pod brojem 1788 pod predsedništvom gospodina večnika Mirka Plohlina i nazočnosti Pričniga Bogodanog Sekovanić, Franje Leskovara, Cehmeštrah varošćanskih: Josipa Huberger, Franje Kunek, Mirka Vukovich, Gjura Binder mesto Gašpara Kovačić, Gjura Mlinarić, Ivana Illichmann, Josipa Feman, Antuna Tkalčić, Lovre Gjurin, Josipa Gjurgjine mesto Luke Hegedić, Ivana Riedmüller i Josipa Cainko vu pitanju jeli naučitelj narodnih škol u ime nedelnih škol od učenikov svojih neke tužbe čine i izatravaju deržani odbor sledeće je iznašel i predlaže

- 1) Naučitelj za zadnji atteljstat pred oslobadjanjem potrebuje 30 xre vu srebru koje kajti dečki iz svojega platiti mogući nisu, majstori sami platiti moraju, zato se ovem preveć vidi,
- 2) Maistori za svoje dečke od risarskog Naučitelja papir kupovati moraju za 6 xri, kojega v Dučanu za 3 xri bi mogli«.

Ovaj odbor je, među ostalim, predložio i slijedeće:

»1) Dabise po poldan kerščanski navuk i škole deržale,«,

»3) Da risarie Naučitelj Lypoldt, kak niti drugi nijedan Naučitelj moguć nebude sam po svoji domisli i porez znanja škol Direktora Dečka kojega iz škole iztirati ...«

Zapisnik te sjednice vođen je »po Josipu Mlinarić doctoru kakti vu tom poslu imenovani perovodja«. ³⁰

Varaždinski cehmeštri ponovo mole 21. veljače 1856. godine »da se nedjeljne učione za obrtnike odnosno šegrte od prije podne prenesu na nedjelju poslije podne jer su šegrtri zabavljeni kućnim poslovima«. ³¹

26. HAV—1914/845

27. HAV—2209/1845

28. M. Ilijanić, str. 99

29. Katalog izložbe »Slikarstvo XIX. stoljeća u Hrvatskoj« — B. Kelemen, Stjepan Lypoldt, str. 206

30. HAV—2513/848

31. HAV—1165/1856

Već 1841. godine osjetila se skućenost prostorija za risarsku školu, a 4. veljače iste godine piše vrhovni ravnatelj škole Antun Kukuljević-Sakcinski varaždinskom gradskom magistratu o potrebi proširenja škole te proporuča da se ona proširi. Nadalje napominje da je proširenje škole već odobreno od viših vlasti i da se s radovima ima započeti već slijedećeg proljeća, te da se pri tome pazi na čistoću i zdravlje, a o čemu se ima pobrinuti gradski građevni odbor. Potrebno je također preurediti stan za učitelja risanja Stjepana Lypoldta.³²

Risarska škola dobiva 1857. godine prostorije u zgradi bivšeg Zakmardijeva sjemeništa jer »imade se po varoši kupljeno Zakmardiansko sjemenište za porabu ovogradskih učionah upotrebiti te usljed toga razvideti tu dotični plan i troškovnik predpostavljenoj vlasti do 15 studenoga daljnjeg uredovanja radi«³³

Zgradu Zakmardijeva sjemeništa je kasnije 1876. god. od Zemaljske prokurature kupio kotlarski majstor Josip Polanec stariji za sebe i svoga sina.³⁴

Sve veći priliv đaka doveo je 1856. godine do potrebe nabave novog inventara, tj. 28 komada novih crtaćih stolova. Na natječaj koji je bio raspisan za izradu tih crtaćih stolova prijavili su svoje ponude slijedeći varaždinski stolarski majstori: Antun Goger,³⁵ Andrija Ohner i Antun Pitsch. Na licitaciji su primljene ponude Andrije Ohnera i Antuna Gogera, a 15. prosinca 1856. godine sklopljen je ugovor sa stolarom Andrijom Ohnerom za izradu 10 crtačkih stolova uz cijenu od 160 forinti i sa stolarom Antunom Gogerom za izradu 18 komada crtaćih stolova uz cijenu od 440 forinti.³⁶

Do sada su bili poznati samo risarski radovi Stjepana Lypoldta unutar njegove nastavničke aktivnosti (predložci za crtanje).³⁷ Međutim se Lypoldt bavio i izvan svog redovnog školskog posla i samostalnim slikarskim radom. Prema do sada poznatim njegovim radovima uglavnom je to bilo slikanje djela sakralnog karaktera, ali i slikanje portreta.

Njegovo najranije do sada poznato slikarsko djelo predstavljaju slike koje prikazuju sv. Josipa i sv. Benedikta, a nalaze se u klauzuri Kapucinskog samostana u Varaždinu. U spomenici tog samostana zabilježeno je da »Anno 1836. posita sunt in Sanctuario nostrae Ecclesiae Imagines SS. Josephus et Benedicti, quas pinxit D. Stephanus Lypoldt, Graphidis Professor Varasdini, quae una cum apertinentis constant in moneta Conventu 100 fl«. Slike su i danas sačuvane.

Najviše njegovih sačuvanih djela nastalo je međutim od 1839—1845. godine, i to za varaždinski Uršulinski samostan, gdje se i danas čuvaju.

Kada je naime glavarica Uršulinskog samostana u Varaždinu Mater Florijana Karger dala 1845. godine preurediti i u potpunosti preudesiti oltar sv. Ivana Nepomuka, naručila je slikanje oltarske pale kod Stjepana Lypoldta. Lypoldt je 1845. godine izradio tu palu koja prikazuje prilično konvencionalno naslikanog sveca kako kleči i moli se na oblaku koji lebdi iznad pejzaža. (Sl. 15)

32. HAV—630/841

33. HAV—6264/1857

34. Ivo Lentić, Varaždinski kotlarski majstori 19. stoljeća, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 1—2, Zagreb 1970.

35. Stanislav Staničić, Varaždinski stolar Antun Goger i njegovo signirano majstorsko djelo iz 1833. godine, GMV, br. 4, Varaždin 1970, str. 129

36. HAV—840/1857

37. B. Kelemen u Katalogu izložbe »Slikarstvo XIX. stoljeća u Hrvatskoj«, str. 206

Pred svecem leži na oblaku otvoreni folijant, a okružuju ga likovi lebdećih anđelića, dok je s desne strane kompozicije prikazano cvijeće i ruže. Lypoldt u tom svom djelu preuzima shemu sličnih baroknih kompozicija u kojima su sveci-patroni prikazani u klečećem i molećem stavu na oblaku koji lebdi iznad pejzaža ili vedute grada, odnosno crkve, a nalazimo ih dosta često na oltarima baroknih crkava u Hrvatskoj i Slavoniji. Osim te pale naslikao je Lypoldt za varaždinske uršulinke 1845. godine i sliku koja prikazuje »Isusa među učiteljima«, a smještena je na stijeni iza borakne ispovjedaonice u crkvi. I u ovoj slici, u kojoj se jače naziru elementi klasicizma, osjeća se još uvijek pridržavanje baroknog rasporeda kompozicije i komponiranje planova u prostoru. Osim tih dviju slika izradio je on i kopiju velike oltarske pale koja je prikazivala »Porođenje Isusovo« a sve do 1892. godine nalazila se na glavnom oltaru kada je zajedno s oltarom uklonjena iz crkve. Lypoldtova kopija je sada u hodniku u prizemlju samostana, a original u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu. (Sl. 16) U samostanu je sačuvana i četvrta Lypoldtova slika sakralnog karaktera, to je dosta slabo i konvencionalno djelo »Sveta obitelj« iz 1841. godine.^{37a} Najbolje djelo ne samo Stjepana Lypoldta, već i jedno od boljih djela varaždinskog bidermajera predstavlja njegov do danas jedini poznati portret, tj. »Portret ursulinske redovnice« iz 1839. godine. Prema kasnijem zapisu na slici predstavljao bi taj portret glavaricu tog samostana u Lypoldtovo doba, tj. Mater Florijanu Karger.^{37b}

Impresivno i strogo oivičeni lik snažne postarije žene odjevene u crnu redovničku halju prodorno se i oštro odrazuje od nešto svjetlije pozadine. Kao uspjeli akcent na voluminoznoj crnini odudaraju dosta dobro crtane blijede i punašne ruke, a naročito blijedo lice duvne, zatim četvrtasta i snažna glava, blijedo lice energičnih crta, jaka vilica, ravni nos i energično stisnuta usta. Najsnažniji akcent na tome licu utonulome u bjelinu i crninu — temeljne boje portreta — predstavljaju vanredno prodorne, žive i pametne crne oči.

Ova spomenuta djela sigurno nisu jedini radovi Stjepana Lypoldta, tim više jer se u jednome spisu iz 1841. godine napominje da »Lypoldt ima i privatne zarade«.³⁸ Ta privatna zarada odnosila se po svoj prilici na njegovu slikarsku djelatnost izvan risarske škole. A sudeći po kvaliteti portreta varaždinske uršulinke postoji velika mogućnost da je on slikao portrete i ostalih suvremenih Varaždinaca i Varaždinki.

Lypoldt je osim u risarskoj školi podučavao crtanje i u Zavodu za odgoj ženske mladeži kod varaždinskih uršulinki. U tome samostanu nalazila se već 1777. godine jedina javna djevojačka škola u Hrvatskoj i Slavoniji³⁹ u kojoj su se pitomice podučavale u raznim vještinama: francuskome jeziku, glazbi, plesu i crtanju.⁴⁰

Stjepan Lypoldt se uz podučavanje mladeži risarskim vještinama te uz svoju samostalnu slikarsku djelatnost bavio i fotografskim zanatom od 1870. godine dalje. U vezi s time 1870. godine podnosi on gradskom magistratu

37a signirano i datirano d.d., 102 x 71 cm — 1841. godina

37b signirano i datirano g.d., 67x55,5 cm 1839. godina

38. HAV—2372/1841

39. A. Cuvaj, o.c., str. 45

40. L. Ebner, o.c., str. 168

nacrt za gradnju fotografskog ateljea te moli očevid i dozvolu gradnje. Komisija je 10. rujna 1870. izišla na lice mjesta, tj. u Zelenu ulicu i našla da se može udovoljiti Lypoldtovoj molbi uz slijedeće uvjete: »Na zidu prema Zelenoj ulici imaju se iz estetičnih obzira napraviti prividne žaluzine (Blinde Jalousinen)«. ⁴¹ Prema tome, Stjepan Lypoldt se bavio u Varaždinu i fotografskim zanatom što dokazuje i sačuvane fotografije.

Stjepan Lypoldt rodio se 1806. godine u Karlovcu ⁴², a umro je u Varaždinu 12. veljače 1901. godine. Varaždinskim građaninom postaje 31. kolovoza 1844. godine. ⁴³ Nije nam nažalost poznato gdje je i kod koga učio risanje, a također ni točan datum njegova dolaska u Varaždin. Spominje se prvi put u aktu od 25. veljače 1831. godine u kome se, među ostalom dvojicom, predlaže za nasljednika pokojnog učitelja crtanja Majczena na risarskoj školi u Varaždinu. ⁴⁴

Stjepan Lypoldt nalazio se već 18. kolovoza 1831. godine u Varaždinu, što nam potvrđuje podatak da mu je tog dana odobrena plaća učitelja risanja u visini od 140 forinte s uplatom za stan i 6 hvati drva. ⁴⁵

Dužnost učitelja crtanja na varaždinskoj risarskoj školi vrši od 1832. godine. Kao učitelj crtanja nije predavao kao ostali učitelji 5 dana u tjednu, već samo tri dana. ⁴⁶

U aktu od 6. srpnja 1841. godine spominje se da se »Lypoldt dobro oženio i da ima privatne zarade«. ⁴⁷ Oženio se s Marijom rođenom v. Kleiner (1808—1885).

U prvo vrijeme svog službovanja u Varaždinu Lypoldt stanuje u zgradi škole gdje dobiva besplatan stan. Njegovo imovinsko stanje omogućilo mu je da 19. listopada 1850. godine kupi od varaždinskog gostioničara i vlasnika »Gostionice gradu Beču« Joannesa Schmidta bivšu palaču zagrebačkog kap-tola u Draškovićevoj ulici 2, ⁴⁸ a već 6. ožujka 1856. godine moli varaždinski magistrat da mu izda svjedodžbu da ima toliko imetka da može plaćati školovanje za svoga sina u Mariboru, što mu magistrat i potvrđuje. ⁴⁹ 1857. godine traži od varaždinskog graditeljskog odbora dozvolu da poveća svoju kuću ⁵⁰. U vezi s time, a na temelju naloga gradskog poglavarstva u Varaždinu br. 2965 izišla je 18. svibnja 1857. godine na lice mjesta komisija građevnog odbora koja je pregledala stanje i utvrdila da Stjepan Lypoldt namjerava iz prijašnje staje, suše i komore u prizemlju načiniti tri dućana ⁵¹. Građevni odbor je 8. srpnja 1875. godine ponovo izaslao na lice mjesta svoju komisiju koja je ustanovila slijedeće: »... da po spomenutom gradjevniku ulična vrata i štala u Zelenoj ulici podignuti namjeravajući pregleda ...«, te je pronašla: »1) da će gradjevnik ulična vrata i ostalo tako podići da poliašni ulični vertni zid kao ravnateljna ulična linia ostane,

41. HAV—3304/870

42. Varaždin — Matični ured, Matica umrlih

43. HAV — civium

44. HAV—912/831

45. HAV—3572/832

46. HAV—2372/841

47. HAV—3272/841

48. Ivy Lentić-Kugli, Prilog istraživanju varaždinskih svratišta, gostionica i kavana u 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća, GMV, br. 5, Varaždin 1975

49. HAV—1556/856

50. HAV—2965/857

51. HAV—5307/1857

2) da će gradjevnik zidani stup od uličnih vrat na kućni zid suseda g. Juliane Fodroczy njezinim dopuštenjem i privolenjem nasloniti dati, jedino se je ona od gradjevnika isprosila da nebi gradjevnik onu prostoriju kako je sada radi lepšega izgleda od njezinog kućnog dvorišnog ugla zazidati dao. 3) Spomenuta štala bude od ulične strane kao stanovno zdanje izgledala, biti će zidana i črepom pokrita. Gradjevni odbor ništa nije opazio koj bi ali polepšanju ulice, ali sigurnosti od vatre protivno bilo, zato gradjevni odbor zapisnik slavnom Poglavarstvu odobrenja radi predlaže⁵²

U preuređenu zgradu Lypoldt useljuje iza 23. srpnja 1857. godine⁵³

Stjepan Lypoldt bio je, čini se, vrlo prijemljiv za sve novotarije svoga doba. Već 1870. godine otvara u Zelenoj ulici vlastiti fotografski atelje⁵⁴

Lypoldt umire u Varaždinu u dubokoj starosti od 95 godina 12. veljače 1901. godine. Pokopan je uz svoju pokojnu ženu Mariju, rođenu v. Kleiner, na varaždinskom gradskom groblju.⁵⁵

Stjepan Lypoldt »risar i naučitelj« djeluje u Varaždinu od 1831. do 1901. godine, dakle kroz period od punih 70 godina. Njegovo djelovanje u tom gradu možemo podijeliti u 3 dijela:

- 1 — pedagoški rad u svojstvu nastavnika risanja u varaždinskoj risarskoj školi u kojoj preuzima dužnost učitelja crtanja 1832. godine. Svojim znanjem i poznavanjem slikarstva i tehničkog crtanja, kao i svojim pedagoškim darom zasigurno je utjecao na stručnu izobrazbu mladog obrtničkog kadra, kao i na kvalitet obrtničkih proizvoda u tome gradu. Osim toga, predavao je i risanje u Zavodu za odgoj ženske mladeži kod varaždinskih uršulinki.
- 2 — samostalni slikarski rad u Varaždinu, o čemu nam je zasada poznato vrlo malo radova, većinom slika sakralnog karaktera kao i jedan vrlo kvalitetan portret. Svojim slikarskim radom uklapa se stoga Lypoldt u krug do sada poznatih kao i onih anonimnih varaždinskih slikarskih majstora bidermajerskog perioda.
- 3 — djelovanje u svojstvu fotografa od 1870. godine nadalje kada u Zelenoj ulici otvara fotografski atelje.

Ovaj kratak osvrt na život i djelovanje Stjepana Lypoldta u Varaždinu omogućit će, vjerujem, detaljnije istraživanje i valorizaciju njegova pedagoškog, slikarskog i fotografskog rada u Varaždinu od 1831. do 1901. godine, koje je ostavilo značajne tragove u tom gradu i formiralo čitave generacije još neistraženih majstora.

52. HAV—605/1857

53. HAV—4506/1857

54. HAV—3204/1870

55. Varaždin, gradsko groblje: zapis na nadgrobnom spomeniku: »Hier ruhet Stefan Lypoldt, 12/2 1901 im 95 Lebensjahre«

STEPHAN LYPOLDT GRAPHIDIS PROFESSOR VARASDINI

Stjepan Lypoldt wurde im Jahre 1806 in Karlovac geboren. Schon seit dem Jahre 1831 befindet er sich in Varaždin, wo er seit dem Jahre 1832 in der Varaždiner Zeichenschule als Zeichenlehrer tätig war. Mit Marie, geborene v. Kleiner verheiratet, erhielt er am 31. August 1844 das Varaždiner Bürgerrecht. Lypoldt starb in Varaždin am 12. Februar 1901 im Alter von 95 Jahren und wurde auf dem städtischen Friedhof beigesetzt.

Da der Name Stjepan Lypoldt eng mit der Tätigkeit der Varaždiner Zeichenschule verbunden ist, erscheint es notwendig, uns auch etwas mit den Anfängen dieser Zeichenschule in Varaždin zu befassen. Die Kaiserin und Königin Maria Theresia leitete verschiedene wichtige Reformen in ihren Ländern ein und unter anderen auch die Reform der Schulen, in denen von da an der Zeichenunterricht eine sehr wichtige Stelle einnahm.

Den ersten Kern der späteren Zeichenschule finden wir schon im Jahre 1770, als die damalige Regierung verordnete, allen Handwerkern dieser Stadt bekannt zu geben, dass ein Professor im Jesuitencollegium ab 22. April 1770 Mechanikunterricht erteilen werde, dem beizuwohnen alle Lehrlinge verpflichtet sind. Diese Verordnung wiederholte man auch am 9. Mai 1772.

Ausserdem wurde am 12. Mai 1779 eine Normalschule mit zwei Klassen und einer Zeichenschule in Varaždin eröffnet. Nach dem Jahre 1792 gewann der Zeichenunterricht an Wichtigkeit, und so konnte auch Varaždin am 15. Dezember 1795 die erste Zeichenschule dieser Stadt eröffnen. Doch die Varaždiner Handwerker leisteten auch weiterhin Widerstand, dass ihre Lehrlinge diesem Unterrichte beiwohnen, und infolgedessen verkümmerten die meisten Zeichenschulen im damaligen Kroatien und somit auch die Varaždiner Zeichenschule, die ihre Tätigkeit im Jahre 1817 einstellte, sie aber unter der Leitung des Zeichenlehrers Jacob Majczen im Jahre 1820 wieder aufnahm. Nach Majczens Tod wurde der Unterricht an dieser Schule im Jahre 1832 wieder aufgenommen und als Zeichenlehrer Stjepan Lypoldt angestellt.

Während Lypoldts Tätigkeit erlebte diese Schule eine wahre Blüte, und die verschiedenen Arbeiten seiner Schüler wie auch seine eigenen Zeichnungen sind uns noch heute im Varaždiner Stadtmuseum erhalten.

Aus diesem Nachlass Lypoldts können wir den damaligen Kunstgeschmack und die verschiedenen Stilrichtungen jener Zeit leicht erkennen. Nach den ersten Arbeiten, die noch unter dem Einfluss der verschiedenen Phasen des Klassizismus ausgeführt wurden, sind die späteren Zeichnungen von der Romantik und dem Geschmack der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts beeinflusst.

Lypoldt war ausser an der Varaždiner Zeichenschule auch als Zeichenlehrer an der Mädchenschule der Varaždiner Ursulinen tätig.

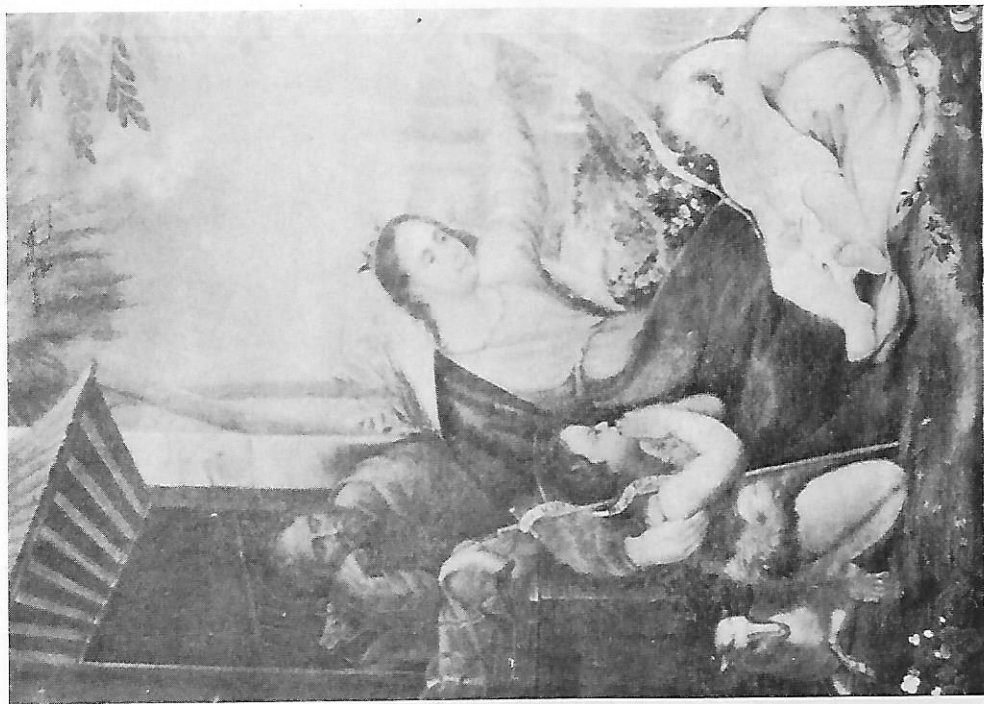
Er widmete sich nicht nur seiner pädagogischen Tätigkeit als Lehrer an der Varaždiner Zeichenschule, sondern er entfaltete auch eine selbständige künstlerische Tätigkeit als Maler. Infolgedessen verfertigte er für das Varaždiner Kapuziner Kloster im Jahre 1836 zwei Bilder, den Hl. Joseph und Benedictus darstellend, und in der Zeitspanne vom Jahre 1839 bis zum Jahre 1845 verfertigte er etliche Bilder, auch für die Varaždiner Ursulinen (Altarbild »Hl. Johannes Nepomucenus«, 1845 — »Jesus unter den Lehrern«, 1845 — »Die Heilige Familie«, 1841 — und eine Kopie des alten Altarbildes »Geburt Jesu«). Alle diese Bilder sind noch im Geiste des retardierten Spätbarocks mit Einflüssen des Klassizismus gemalt und sind nicht besser und nicht schlechter als die meisten Altarbilder in den Kirchen und Kapellen Kroatiens, Werke der damaligen Meister. Sein bestes Werk stellt jedenfalls sein »Portrait einer Varaždiner Ursulinerin« (im Jahre 1838 gemalt) dar, das auch zu einem der besseren Werke der Varaždiner Portraitmalerei der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts gehört.

Stjepan Lypoldt befasste sich nicht nur mit der Malerei und dem Zeichenunterricht in den Varaždiner Schulen, sondern er eröffnete sogar im Alter von 64 Jahren in Varaždin sein eigenes fotografisches Atelier.

Dieser kurze Rückblick über das Leben und Wirken Stjepan Lypoldts in Varaždin wird hoffentlich weitere Forschungen seiner pädagogischen, künstlerischen und fotografischen Tätigkeit in Varaždin vom Jahre 1831 bis zum Jahre 1901, also in einer Zeitspanne von 70 Jahren, ermöglichen und erleichtern.

Sl. 15 Uršulinski samostan: Oltarna pala Stjepana
Lypoldta

Sl. 16 Uršulinski samostan, Stjepan Lipoldt:
Porodenje Isusovo

Sl. 17 Uršulinski samostan, Stjepan Lypoldt: Florijana Karger